

קול צופיד

מֶרֶן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לְקִי
הֶרֶב מֶרֶדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פִּנְחָס - תִּשְׁנ"ט - מֵאֵת מֶרֶן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֶרֶדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

הַשִּׁיעוּר לְעִלּוּי נִשְׁמָת :

מֶרֶן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֶרֶדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פִּרְשֵׁת הַשְּׁבֻעָה : פִּנְחָס

הַשִּׁיעוּר נִמְסַר ע"י הֶרֶב מֶרֶדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל, בִּשְׁנַת תִּשְׁנ"ט.

י"ז בַּתְמוּז

גִּיּוֹר כְּהֻלָּה

בְּתַחֲלִיל פִּרְשֵׁת פִּנְחָס כְּתוּב "פִּנְחָס בֶּן אֱלֵעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁנִי אֶת חֲמַתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּקְנָאוֹ אֶת קְנָאִתִּי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא כְלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּקְנָאִתִּי : לֵכֵן אִמַּר הִנְנִי נָתַן לֹו אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם" חֲז"ל אֹמְרִים שֶׁפִּנְחָס הוּא אֱלִיהוּ הַנְּבִיא שֶׁגַּם הוּא מְבִיא שְׁלוֹם וְנֹאמַר עֲלֵיו "וְהַשֵּׁיב לֵב אֲבוֹת עַל בָּנִים וּלְבָב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם".

עַל מֶה עֲרַעַר זְמָרִי בֶּן סִלּוֹא וְעַל מֶה נִלְחַם פִּנְחָס? הַגְמָרָא מְסַפֶּרֶת שֶׁזְמָרִי בֶּן סִלּוֹא, תִּפֵּשׂ אֶת כּוֹזְבֵי בִּבְלוּרִיתָהּ, וְהַבִּיָּאָה אֶצֶל מִשָּׁה. אִמַּר לֹו : בֶּן עַמְרָם! זֶה אִסּוּרָה אוֹ מוֹתֶרֶת! וְאִם תֹּאמַר אִסּוּרָה - בֵּית יִתְרוֹ מִי הִתִּירָה לָךְ? זְמָרִי מִשְׁוֹהָ אֶת הַגִּיּוֹר שֶׁל צִיפּוּרָה וְהַנִּשְׁוֹאִין שֶׁלָּהּ עִם מִשָּׁה לְתַאֲוֹת שְׁלֹו. הוּא מַעֲרַעֵר עַל הַגִּיּוֹר כְּהֻלָּה. הוּא רֹצֵחַ גִּיּוֹר לְפִי הַתַּאֲוֹת שְׁלֹו. נֶגֶד זֶה נִלְחַם פִּנְחָס. הוּא נִלְחַם עַל טַהֲרַת עַם יִשְׂרָאֵל.

קְדוּשַׁה בִּישְׂרָאֵל עַל יְדֵי הַנִּשְׁיָם

בְּהַמְשָׁךְ הַפִּרְשָׁה כְּתוּב "רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוּךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפָלֹא מִשְׁפַּחַת הַפְּלֹאִי : לְחַצְרֵן מִשְׁפַּחַת הַחֲצֵרוֹנִי לְכִרְמֵי מִשְׁפַּחַת הַכִּרְמִי". מְסַבֵּיר שֶׁם רִשְׁי"י "לְפִי שֶׁהֵיוּ הָאוֹמֹת מְבִיִּין אוֹתָם וְאוֹמְרִים : מֶה אֵלֹו מִתִּיחֲסִין עַל שְׁבִטָּהּ? סְבוּרִין הֵם שֶׁלֹּא שְׁלֹו הַמְצָרִיִּים בְּאֻמוֹתֵיהֶם! אִם בְּגוֹפֶם הֵיוּ מוֹשְׁלִים - קֵל וְחוֹמֶר בְּנִשְׁוֹתֵיהֶם! לְפִיכֵךְ הִטִּיל הַקֶּב"ה שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם, ה' מִצַּד זֶה וְי' מִצַּד זֶה, לּוֹמֵר, מַעֲיֵד אֲנִי עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם בְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם. וְזֶהוּ הוּא שֶׁמִּפְּרֹשׁ ע"י דוֹד תְּהִלִּים קֶבֶד ד' "שְׁבִטִי יִי"ה" עֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל". הַשֵּׁם זֶה מַעֲיֵד עֲלֵיהֶם לְשְׁבִטָּהּ, לְפִיכֵךְ בְּכוֹלָם כְּתִיב "הַחֲנֹכִי" "הַפְּלֹאִי", אֲבָל בְּ"יִמְנָה" לֹא הוּצָרָךְ לּוֹמֵר "מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנִי", לְפִי שֶׁהֵם קְבוּעֵי בִּי בְּרֹאשׁ וְה' בְּסוּף". שׁוֹאֵל אֹרֶךְ הַחַיִּים הַקָּדוֹשׁ : בְּמִלָּה "הַחֲנֹכִי" וּבְכָל הַשָּׂר הָאוֹתִיּוֹת הֵן הַפּוֹכוֹת "הִי" ה' בְּתַחֲלִילָה וְי' בְּסוּף. בְּסֹדֶר הַפּוֹךְ. עוֹנָה אֹרֶךְ הַחַיִּים הַקָּדוֹשׁ כִּי בְּפִסּוֹק זֶה מוֹזְכֶּרֶת מַעֲלָתָן שֶׁל הַנִּשְׁיָם כִּיֹּן שֶׁהַנִּשְׁיָם הֵיוּ הַעִיִּקֵּר בְּדַבְּקוֹת בֵּה'. בְּאַהֲבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעוֹד. לֵכֵן הַעֲדוֹת עַל טַהֲרַתָּן שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל מִתַּחֲלִילָה בְּ"ה" שֶׁהִיא הָאוֹת שֶׁל הָאֵשׁ. שֶׁהִי ה' הִיא הָאוֹת שֶׁל הָאֵשׁ כִּמוֹ שֶׁאִמְרוּ ז"ל בְּסוּטָה דָּף יז עֲמוּד א' "דֹרֵשׁ רַבִּי עֲקִיבָא : אִישׁ וְאִשָּׁה, זָכו - שְׂכִינָה בֵּינֵיהֶן, לֹא זָכו - אֵשׁ אוֹכֵלָתָן. וּמְסַבֵּיר רִשְׁי"י זָכו - לִלְכַּת בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יֵהָא הוּא נּוֹאֵף וְלֹא הִיא נּוֹאֶפֶת. שְׂכִינָה בֵּינֵיהֶם - שֶׁהִי חֶלֶק אֶת שְׁמוֹ וְשִׁיכְנוּ בֵּינֵיהֶן י' בְּאִישׁ וְה' בְּאִשָּׁה. לֹא זָכו אֵשׁ אוֹכֵלָתָן - שֶׁהִקְבִּי"ה מְסַלֵּק שְׁמוֹ מִבֵּינֵיהֶן וְנִמְצָאוּ אֵשׁ וְאֵשׁ עֵינֵי שֶׁם בְּאוֹה"ח עוֹד פִּירוּשִׁים .

נִישׁוּאִין בְּשִׁלְשֶׁת הַשְּׁבֻעוֹת

מַעֲיֵקֵר הַדִּין מוֹתֵר לִנְשֵׂא מִי"ז בַּתְמוּז עַד ר"ח אָב וְכַךְ כּוֹתֵב הַשּׁו"ע בְּסִימָן תְּקַנָּה סַעִיף ב' : "מִר"ח עַד הַתַּעֲנִית וּוְאִין נוֹשְׂאִים נִשְׁיָם וְאִין עוֹשִׂין סְעוּדַת אִירוּסִין, אֲבָל לִיאֶרֶס בְּלֹא סְעוּדָה מוֹתֵר, וְאִפִּילוּ בְּט' בָּאֵב עֲצֻמוֹ מוֹתֵר לִיאֶרֶס, שֶׁלֹּא יִקְדָּמֵנו אַחֲרָיו". אֲבָל הֶרֶם"א כּוֹתֵב : "וְנוֹהֲגִין לְהַחֲמִיר שְׁאִין נוֹשְׂאִים מִי"ז בַּתְמוּז וְאִילָךְ, עַד אַחֲרֵי ט' בָּאֵב". וְאִינוּ הַסְּפָרִדִּים נוֹהֲגִים בַּעֲנֵן זֶה כִּמוֹ הֶרֶם"א אֲע"פ שְׁבִדְרָךְ

כָּלִל אֲנוּ נוֹהֲגִים כִּמוֹ מֶרֶן הַשּׁו"ע. וְכ"כ הַבֵּא"ח בְּאוֹת ד' "אֲע"ג דְּמִדְּנָא אִין אִיסוּר בְּנִשְׁוֹאִין אֲלֵא מִר"ח עַד ט"ב, עִם כָּל זֶה נִהְיָ לְאִסוּר מִן י"ז בַּתְמוּז, אֲבָל אִירוּסִין וְשְׁדוּכִין מוֹתֵר, וְפֹה עִירְנוּ בְּגִדְּ הַמְנָה לְעִשׂוֹת אִירוּסִין אַחֲרֵי י"ז בַּתְמוּז אֲבָל מִר"ח עַד ט"ב אִין עוֹשִׂין אִירוּסִין וְשְׁדוּכִין, וְעֵינִן שִׁיּוּרֵי כְּנֶה"ג תְּקַנְיָא הַגְה"ט אוֹת ה' שִׁישׁ נוֹהֲגִין שֶׁלֹּא לְעִשׂוֹת אִירוּסִין מִן י"ז בַּתְמוּז וְכֵן רָאוּי לְנוֹהֵג. וְכִידּוּעַ אִישׁ אוֹ אִשָּׁה שְׂרוּצִים לְהַתְחַתֵּן צְרִיכִים לְבִירוֹר כִּמוֹ שֶׁנִּפְסָקָה הַלְכָּה בְּאַבְהֵ"ע ס"ב כְּשֶׁרֹּת יָחוּס וְכְדוּמָה. וְכִיוֹם רוּצִים לְהִקָּים מִמְּשַׁלָּה וְצְרִיכִים לְהַשְׁתַּדֵּךְ אוֹ לְהַתְאַרֵס אוֹ נוֹשְׂאִין צְרִיכִים לְבִירוֹר כְּשֶׁרֹת יָחוּסִי הַדַּעַת וְהַמַּעֲשֶׂה.

הַבְּקָעַת חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם בְּחֹרֶבֶן בֵּית רָאשׁוֹן

בִּירְמִיָּהוּ פֶּרֶק לֹט כְּתוּב עַל הַמְצוֹר וְהַחֲוֹרְבָן שֶׁל הַבֵּית הָרָאשׁוֹן "בִּשְׁנָה הַתְּשַׁעִית לְצַדִּיקָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּחֹדֶשׁ הָעֶשְׂרִי בֹא נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְכָל חֵילוֹ אֶל יְרוּשָׁלַם וַיִּצְרוּ עֲלֶיהָ : בַּעֲשֵׁתִי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצַדִּיקָהּ בְּחֹדֶשׁ הָרִבְעִי בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ הַבְּקָעָה הָעִיר".

וְשׁוֹאֵל תּוֹס' רָאשׁ הַשָּׁנָה דָּף יח עֲמוּד ב' אִם הַמְצוֹר הַתַּחֲלִיל בְּט' בַּתְמוּז, לְמָה מִתְּעַנֵּין בִּי"ז בַּתְמוּז? וְעוֹנָה תּוֹס' שְׁנֵי תִירוּצִים שִׁישׁ בְּנִיָּהם נִפְקָא מִינֵה לְהַלְכָּה.

א. שֶׁבְּחֹרְבָן הַבֵּית הָרָאשׁוֹן בְּאַמַּת הוֹבְקָה הָעִיר בְּתִשְׁעָה בַּתְמוּז אֲבָל בְּחֹרְבָן הַשְּׁנִי הוֹבְקָה הָעִיר בִּי"ז בַּתְמוּז. וּמִשּׁוֹם הֵכִי צְמִים בִּי"ז בַּתְמוּז כִּי עִיִּקֵּר הַתַּעֲנִית הִיא עַל חוֹרְבָן הַשְּׁנִי שֶׁבִּגְלָלוֹ אֲנוּ הַיּוֹם בְּגִלוֹת.

ב. בְּגִמְרָא יְרוּשְׁלַמִּי כְּתוּב שֶׁגַּם בְּחֹרְבָן הַבֵּית הָרָאשׁוֹן נִבְקְעוּ הַחוֹמוֹת בִּי"ז בַּתְמוּז. וְאֲע"ג שֶׁכְּתוּב בְּפִסּוֹק "בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ" מִתְּרָץ תּוֹס' שֶׁהַפִּסּוֹק מִתְאַר מִצַּב שֶׁל בִּלְבּוֹל גָּדוֹל שֶׁהִיא בַּעַת הַחֲוֹרְבָן שְׁבִנֵי יְרוּשָׁלַם חֲשָׁבוּ שֶׁהַתְּאַרִיךְ הוּא ט' בַּתְמוּז, וּבְאַמַּת הַתְּאַרִיךְ הִיא י"ז בַּתְמוּז, אֲךָ כִּיֹּן שְׁבִטָּהּ כֵּךְ הֵם חֲשָׁבוּ, כְּתִב הַנְּבִיא לְפִי טַעוּתָם כִּי "קִלְקוּל חֲשִׁבוֹנוֹת הֵיוּ שֵׁם" דְּמִתּוֹךְ טִרְדָּתָם טַעוּ בְּחֲשִׁבוֹנָם. וְכִשְׁתִּבְרַרְהָ הַטַּעוּת לֹא רָצָה הַפִּסּוֹק לְשׁוֹנוֹת מְכֻמוֹ שֶׁהֵיוּ סְבוּרִים, כְּדִי שְׁבִנֵין אֶת עוֹמֵק הַחֲוֹרְבָן. שְׁנֵי תִירוּצִים אֲלוֹ כְּמוֹכֵן סוֹתֵרִים כִּי לְפִי הַתִּירוּץ הָרָאשׁוֹן בְּאַמַּת הוֹבְקָה הָעִיר בְּבֵית רָאשׁוֹן בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ וְלְפִי הַתִּירוּץ הַשְּׁנִי הוֹבְקָה הָעִיר בִּי"ז לְחֹדֶשׁ. וְלִדְעוֹתוֹ כְּתִירוּץ הָרָאשׁוֹן סוֹבֵרֶת גְּמָרָא בְּבָבִל, וְכְתִירוּץ הַשְּׁנִי סוֹבֵרֶת גְּמָרָא יְרוּשְׁלַמִּי. לְפִי הַתִּירוּץ הַשְּׁנִי אִין לֹאֲדָם לְהַחֲמִיר עַל עֲצֻמוֹ לְצוּם בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ תְּמוּז, וְלְפִי הַתִּירוּץ הָרָאשׁוֹן מִי שֶׁמִּחֲמִיר עַל עֲצֻמוֹ וְצֹם בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ - תְּבוֹא עֲלֵיו בְּרַכָּה כִּיֹּן שֶׁצֶם בְּיוֹם שְׂאֵרָהּ בּוֹ פּוֹרְעָנוֹת לְיִשְׂרָאֵל. בְּרַמְבַּ"ם בְּהַלְכוֹת תַּעֲנִיּוֹת פֶּרֶק ה' הַלְכָּה ב' מִשְׁמַע שְׁסוּבֵר כְּתִירוּץ הָרָאשׁוֹן שֶׁכְּתִב : "שְׁבַעָה עֶשֶׂר בַּתְמוּז וְחֲמִשָּׁה דְּבָרִים אִירְעוּ בּוֹ : נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבִטֵּל הַתְּמִיד מִבֵּית רָאשׁוֹן, וְהוֹבְקָה יְרוּשָׁלַם בְּחֹרְבָן שְׁנִי, וְשָׂרָף אֶפּוֹסְטוֹמוֹס הָרִשָּׁע אֶת הַתּוֹרָה, וְהַעֲמִיד צֶלֶם בְּהִיכָל". וְלִדְבָרֵינוּ רַק בְּחֹרְבָן שְׁנֵי הוֹבְקָה הָעִיר בִּי"ז בַּתְמוּז אֲבָל בְּרָאשׁוֹן הוֹבְקָה בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ. וּבְשׁו"ע תְּקַמַּט סַעִיף ב' : "אֲע"ג דְּכְתִיב בְּקָרָא : "בְּחֹדֶשׁ הָרִבְעִי בְּתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ הוֹבְקָה הָעִיר" אִין מִתְּעַנֵּין בְּט' בּוֹ אֲלֵא בִי"ז, מִפְּנֵי שֶׁאֵף עַל פִּי שְׁבִרָאשׁוֹנָה הוֹבְקָה בְּט' בּוֹ, כִּיֹּן שֶׁבִשְׁנֵי הוֹבְקָה בִּי"ז בּוֹ, תִּיקְנוּ לְהַתַּעֲנוּת בִּי"ז בּוֹ מִשּׁוֹם דְּחֹרְבָן בֵּית שְׁנֵי חֲמִיר לָךְ". וְזֶה כְּדַעַת הַרְמַבַּ"ם. וְאִם כֵּן לְפִי סִבְרָה זֹו לְמָה לֹא תִקְנוּ תַעֲנִית נּוֹסֶפֶת גַּם בְּט' בַּתְמוּז? מִתְּרָץ הַב"י מִשֵּׁם הַרְמַבַּ"ם "דְּאִין מִטְרִיחִין עַל הַצְּבוּר יוֹתֵר מִדְּאִין וְאִדָּם פֶּרְטִי לֹא יַחֲמִיר עַל עֲצֻמוֹ בְּנִדּוֹן כֹּזֶה עֵינֵין כֹּה"ח תְּקַמַּט ס"ק י"ט . וּמִשְׁנָה מְסַכֶּת תַּעֲנִית פֶּרֶק ד' מִשְׁנָה ו' : "חֲמִשָּׁה דְּבָרִים אִירְעוּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּשַׁבְעָה עֶשֶׂר בַּתְמוּז וְחֲמִשָּׁה בְּתִשְׁעָה בָּאֵב בְּשַׁבְעָה עֶשֶׂר בַּתְמוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת וּבִטֵּל הַתְּמִיד וְהוֹבְקָה הָעִיר וְשָׂרָף אֶפּוֹסְטוֹמוֹס אֶת

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

פנחס - תשנ"ט - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

יהיה הלכה למעשה.

חתונות בליל י"ז בתמוז

ראוי להזכיר כאן כי יש טועים ועושים חתונות ושמחות בליל י"ז בתמוז וטועים הם כי אסור לנהוג בשמחה החל בליל י"ז בתמוז. אך יש אנשים שמסתכלים בלוח על פי התאריך הלועזי ואינם שמים לב לכך, וראוי להזהירם על כך ועיין כה"ח תקנ"א ס"ק ר"ז ובא"ח דברים אות ה' ובכלל זה לא לשמוע שירים.

מי ששכח ואכל בצום

מי ששכח ואכל או שתה משהו ביום הצום - צריך להמשיך את הצום. ולא כפי שיש אומרים "נשבר" הצום ואז יכול להמשיך ולאכול כדרכו. לא כן! אלא צריך להמשיך ולצום, וצריך גם כן לתקן את מה שקילקל ויצום יום אחר כתיקון על התקלה שבאה לידו עיין שו"ע ס' תקס"ח סעי' א' ברמ"א ובכה"ח ס' תקמ"ט ס"ק ז' באורך כיצד מתקן. אולם אדם שנדר לצום אם אמר יום פלוני ושכח ואכל ממשיך לצום, אבל אם לא קבע יום מסוים אלא נדר לצום יום אחד ושכח ואכל "נשבר" התענית וחייב לצום יום אחר שו"ע תקס"ח וכה"ח ס"ק י' וס"ק כ"א.

קבלת תענית בלילה

מי שלא קבל עליו תענית במנחה אלא רק בלילה, אע"פ שלמחר הוא צם לא יכול לומר "עננו" בתפילה לדעת השו"ע. והקבלה בשומע תפילה או לפני עושה שלום אומר "הריני בתענית יחיד מחר. יה"ר שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת" ס' תקס"ב סעי' ו'. ולדעת הרמ"א עדיף לפני עושה שלום.

וכך כתוב בשולחן ערוך סימן תקסב סעיף ה': "כל תענית שלא קבלו עליו היחיד מבעוד יום, אינו תענית. הגה: להתפלל "עננו" ולא לעניין אם חייב תענית סתם ומתענה כך לא ידא יד"ח.

אמנם הרמ"א מביא "מיהו יש אומרים דמתפלל עננו" מרדכי בשם ר"י, וכן נראה לי לנהוג בתענית יחיד. ולכולי עלמא, המתענה תענית חלום מתפלל עננו, אע"פ שלא קבלו עליו מאתמול". והטעם כתבו שם המש"ב ס"ק כ"ו וכה"ח ס"ק ל"ח "משמיהו הוא דרמי עליה הוה במקום קבלה מעצמו". הענין הוא כך יחיד שקבל על עצמו לצום יום אחד זה נדר מוחלט וצריך לקיימו בשלימות והוא שיקבל עליו את הצום בתפילת מנחה. והטעם עיין כה"ח תקס"ב ס"ק ל' ומש"ב ס"ק כ"ב ואם קבלו עליו בליל התענית "אינו תענית" היינו שאפילו אם צם כל היום לא יצא יד"ח הנדר שנדר לצום יום אחד עד שיקבל במנחה. אולם י"א מאחר וקבלו עליו בלילה זה נדר אחר וחייב לצום ביום שלמחרת ועכ"ז החיוב לצום מדין הנדר הראשון לא יצא יד"ח עם שיקבל עליו יום אחר לצום במנחה עיין כה"ח שם ס"ק ל' ל"ד ומש"ב ס"ק כ"ג כ"ד.

תענית שעות

אדם שלא קיבל עליו תענית ובאמצע היום שם ליבו לכך שלא אכל כלום באותו היום ורוצה להשלים את היום בתענית עד לערב. ומקבל על עצמו לצום את שארית היום זה נקרא "תענית שעות".

ובגמרא תענית דף יב עמוד א': "הא דאמרת מתענין לשעות - והוא שלא טעם כלום עד הערב. - אמר ליה אביי: הא תענית מעלייתא היא! - לא צריכא דאימלך אימלוכוי". ופירש רש"י "לא היה בדעתו כלל להתענות אלא אתאי לי טירדא ולא אכל עד חצי היום וכו' ואמר הואיל והתענתי חצי יום אתענה כל היום". כך מפרש רש"י וכן פוסק הרמב"ם אולם בשו"ע ס' תקס"ב סעי' י' מביא סברת הרא"ש ועוד שגם תענית שעות צריך לקבל מאתמול שיחשוב לצום חצי יום

התורה והעמיד צלם בהיכל" י"א שמנשה מלך ישראל העמיד את הצלם עיין ירושלמי פ"ד דתענית. ואע"פ שקרו עוד דברים רעים ב"ז בתמוז ובעיקר העגל והמחולות. אלא שאילולי העגל והמחולות אי אפשר למשה היה לשבור את הלוחות העשויות אבן סנפיריטון. אך אנו לא רוצים להזכיר החטא, לכן מזכירים רק שבירת הלוחות ומזה מובן מעשה העגל.

מטרת הצום

כותב הרמב"ם בהלכות תעניות פרק ה הלכה א': "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר "והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'". ולכן לא לעשות עיקר טפל ולא טפל עיקר. כי העיקר הוא לתקן את הטעות וליקון ולבדוק מה לא עשינו בשביל לקרב בנין בית המקדש ולהסיר גורמי החורבן. ותענית הוא הכנה לתשובה עיין ח"א כלל קל"ג וקשו"ע ס' קכ"א. ובמשנה ברורה סימן תקנ ס"ק ו': מסביר מפני מה לא נוהגים ב"ז בתמוז כמו בתשעה באב "דבשעה שרצו וקבלו עליהם לצום בכל הארבע תענית הני"ל לא קבלו עליהם שיהיו בחומר תענית ציבור כמו תשעה באב לפי שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בתשעה באב" פרט לנעילת הסנדל שלא יראה כמו יוצא דופן המחמיר על עצמו שם וכה"ח ס"ק י' בכל אופן לא הזמן לטייל ביום זה וכ"ש לא ללכת לבריכה.

הכרזה על הצום

בבית יוסף סימן תק"ו הביא משם הרב דוד אבודרהם: "בשבת שקודם לצומות הללו אחר קריאת ההפטר קודם אשרי צריך שיכריז שליח צבור להודיע לקהל באיזה יום יחול הצום. ואומר: "אחינו ישראל שמעו! צום פלוני ביום פלוני. יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה כמו שהבטיחנו בנחמות. ונאמר אמר". ובשולחן ערוך סימן תקנ סעיף ד': "בשבת קודם לצום מכריז שליח צבור הצום, חוץ מט' באב וצום כפור וצום פורים וסימנך: אכ"ף עליו פיהו. יש מי שאומר הכרזת התענית באה בגלל שצריך לקבל תענית מראש. וכמו שבכל תענית יחיד צריך אדם לקבל התענית עליו ביום קודם לכן במנחה. כך בתעניות הללו שהם בגדר מנהג שקיבלו עליהם, כיון שכעת אין שעת שמד. לכן מכריזים עליהם שזה כמו "קבלת הצום" ועיין להגרי"א שם. והרמ"א כותב "ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם". כיון שלדעתו אלה שקיבלו את המנהג הזה קיבלו אותו בשביל כל ישראל ואין צורך בהכרזה מיוחדת. וזה כמו תענית שגזרו על הציבור בגלל גשם וכד' שאין צורך ליחיד לקבל מראש לפני מנחה כיון שקובעי התענית קיבלו בשביל כולם, וכמו תענית חלום שלא צריך קבלה כי בשמים קיבלו במקומו. כך גם בתעניות אלו כבר קיבלו בשבילו. וכן מאחר והם כתובים בפסוק הרי הוא מקובל ועיין בשו"ע שם ובס' תקס"ב סעי' י"ב וכה"ח ס"ק ע"ב ומש"ב ס"ק נ'.

ורצוי להזכיר שכל הערוצים יזכירו שצריך להתענות בו. כי היום מכירים 1 לחודש ומחכים למשכורת ושוכחים י"ז בתמוז. ואחד הטעמים להכרזה הוא שיזכרו את הצום. ובמיוחד היום שיש הרבה משתמשים בתאריך לועזי. ואינו יודע שהיום בכלל צום, והכרזה תועיל לו. ולכן כדאי להזהיר בכל ערוצי הקודש להזכיר את הצום של י"ז בתמוז שיתכוננו אליו באכילה או במחשבה להתעורר לתיקון כמו שהזכרנו לעיל. ומקוום שיום זה יהיה יום טוב לישראל "והאמת והשלום אהבו". והלכות שנלמד יהיו בגדר היסטוריה. ומקוים שלא

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פִּנְחָס - תִּשְׁנִי"ט - מֵאֵת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

שאומר עננו במנחה שלפני הצום. אולם בסימן שי"ג כתב הרמב"ם "ותפלת תענית איך מקבלים התענית שיאמר: "למחר אתענה" או מה שדומה לזה. ונראה שהראוי לאמרו אחר תפילת המנחה לפי שכן יראה מהירושלמי, ואם אמרו בעצם התפילה ב"שומע תפלה" כמו שזכרנו בחבור בספר אהבה. ואמנם "עננו" לא יאמר אלא מליל התענית". והכתוב בתשובה זו סותר למה שכתוב לעיל בתשובה ק"ס. ואולם יש עוד תשובה בסימן שלא משמע שכן אומר במנחה עננו. בהגהות מימוניות מתרץ על שאלה זו שיאמר "עננו בתענית שאעשה מחר" ולא "עננו ביום התענית הזה". ולמעשה הוא הביא מהשאלות שאומר עננו במנחה של קבלת התענית ולמעשה לא נהגו כן.

מתי אומרים עננו?

מתי אומרים "עננו" בתענית ציבור כמו י"ז בתמוז? האם אומרים "עננו" בכל התפילות או רק בחלקם?
בגמרא תענית דף יא עמוד ב': "אמר רבי זעירא אמר רב הונא: יחיד שקיבל עליו תענית, אפילו אכל ושתה כל הלילה - למחר הוא מתפלל תפילת תענית. לן בתעניתו אינו מתפלל של תענית. בערבית של מוצאי הצום. ובתוספות שם הביא משם בה"ג: "בהלכות גדולות דאין אומרים עננו בתפלת שחרית שמא נמצא שקרן בתפלתו דשמא לא יסיים התענית". ולי נראה דלא נקרא שקרן כיון שהיה בדעתו להתענות אפילו אקרי אונס אחר כך ולא מצי לצער נפשה לא גרע ממתענין לשעות. וכן הביא הוכחה ממה שאמרו לת"ח שצם שיפרע תעניתו שיאכל ולמחר יצום, והקשו הרי אמר "עננו".
ומסיים תוס' "ונוהגים ששליח צבור אומר בשחרית כדי להודיע לעולם ולהזכיר התענית, אבל יחיד אינו אומר עד המנחה. ובטור סי' תקסה הסביר למה השי"ץ אומר עננו בשחרית כיון שאי אפשר שלא יתענו קצת מקהל, והוא אומר בשבילם. במסכת שבת כ"ד הגמרא אומרת שבתעניות "ערבית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בשומע תפילה ואם לא אמר אין מחזירין אותו" ופירש רש"י שאע"פ שאוכל בלילה אומר בערבית "עננו" והביא משם תשובת הגאונים מברייתא שיש אדם שצם ולא אומר "עננו" כגון שמוצאי התענית בערבית הוא עדיין בצום ויש שאומר עננו ואוכל. בערבית של ליל הצום והוסיף רש"י שם שלא אומרים עננו לא בערבית ולא בשחרית שמא יארע לו אונס חולי או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן עיין תוס' שם ד"ה תעניות.
הרמב"ם אומר לומר "עננו" בכל התפילות וכדבריו בהלכות תעניות פרק א הלכה ט': "כשם שהצבור מתענים על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו, כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר או אסור בבית האסורין, יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפלתו, ואומר עננו וכו' בכל תפלה שמתפלל, ולא יתענה בשבתות ולא במועדות ולא בראשי חודשים ולא בחנוכה ופורים".
אם כן ראינו שתי דעות. אחת שאומרים בכל התפילות והיא דעת הרמב"ם והשניה לאומרה רק במנחה במוצאי הצום כדי שלא ימצא שקרן בתפלתו. והשי"ץ גם בבוקר בשחרית.

בשו"ע סימן תקסה סעיף ג עשה פשרה וכתב: "יש אומרים שאין היחיד אומר "עננו", כי אם במנחה, שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו; אבל שליח צבור, אומר גם בתפלת שחרית כשהוא מתפלל בקול רם, שאי אפשר שלא יתענו קצת מהקהל; ובארבע צומות, גם היחיד אומר בכל תפלותיו, דאפילו יאחזנו בולמוס ויאכל שייד שפיר למימר "עננו ביום צום התענית הזה", כיון שתיקנו חכמים להתענות בו". אם כן לדבריו בארבע צומות אומרים "עננו" ערבית בשחרית ומנחה גם הציבור וגם שליח הציבור. ועיין למש"ב וכה"ח שם. הרמ"א כתב "ונהגו בכל הצומות שלא לאומרו כי אם

ואח"כ המשיך את הצום.

וברמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה יג: "מתענה אדם שעות והוא שלא יאכל כלום שאר היום, כיצד הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות או עד תשע שעות ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום, הרי זה מתענה אותן שעות ומתפלל בהן "עננו", שהרי קבל עליו התענית קודם שעות התענית, וכן אם אכל ושתה ואחר כך התחיל להתענות שאר היום הרי זה תענית שעות".

והראב"ד מקשה עליו איך אתה אומר שמי שאכל ושתה ויכל להשלים את היום כתענית הרי הגמרא אמרה "והוא שלא טעם כלום עד הערב". "ועוד אמרו שם תענית י"ב כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמייה תענית?" וכן ברשב"א בסימן ו מקשה שאלה זו על הרמב"ם. ולכאורה סובר כמו הראב"ד ועוד ראשונים עיין ה"ה והרא"ש שאין לרמב"ם סיוע מהירושלמי ועיין ללחם משנה שם.
ואור החיים הקדוש שהלילה, ליל ט"ו תמוז, זמן פקודתו יום השנה, מתרץ קושיה זו בטוב טעם ודעת בספרו ראשון לציון עמ' ל' שחיבר בארץ ישראל חידושים על השי"ס ובעיקר מתרץ קושיות על דברי הרמב"ם. ובשיטתו תירצו אחרים ועיין ב"אור שמח" על הרמב"ם שהלך בשיטה זו ועוד אחרונים.

עיקר דבריו הם שיש שני סוגים של "תענית שעות" על אחד מהם דיברה הגמרא בבלי. והוא שלא אכל כלום כל היום, ובתענית זו אומר "עננו". ויש עוד סוג של "תענית שעות" שבו אדם אכל בבוקר ובצהרים החליט לסים את היום בצום. זו ה"תענית שעות" שדיברו עליה בגמרא ירושלמי וב"תענית שעות" זו לא אומרים "עננו" ירושלמי נדרים פ"ח הלכה א' שהביא הרא"ש ולחם משנה.
ודבר זה מדוקדק בדברי הרמב"ם שחילק דבריו לשנים ולא כללם במימרא אחת, ללמד ש"עננו" שייך רק במקרה הראשון וזה נקרא תענית שעות ומתפלל בהן עננו. ויש עוד סוג של תענית שעות מדין נדר אע"פ שלא אומר עננו חייב לצום מדין נדר וכלשון השו"ע שם ס"ע י"א ומש"ב ס"ק מ"ט וכה"ח שם ס"ק ע"ב. וכדבריו "הרב בחר כסף נבחר לשון צדיק".

עננו במנחה ערב הצום

כתוב ברמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה י: "כל תענית שלא קיבלה עליו היחיד מבעוד יום אינה תענית. כיצד מקבלה? כשיתפלל תפלת מנחה אומר אחר התפלה: "מחר אהא בתענית" וגומר בלבו להתענות למחר, אף על פי שהוא אוכל בלילה לא הפסיד כלום, וכן אם גמר בלבו וקבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים זה אחר זה אע"פ שהוא אוכל כל לילה ולילה לא הפסיד תעניתו, ואינו צריך כוונה לכל יום ויום מבעוד יום. הרב המגיד הסביר את דברי הרמב"ם שלפי דעתו מי שקיבל תענית במנחה אומר "עננו" באותה תפילת מנחה שבערב הצום אע"פ שעדיין לא צם אלא רק עומד לצום למחרת. והקשה הרב המגיד איך יאמר עננו "והוא תימה. שלא תקנו "עננו" אלא ביום התענית" ולא קודם לכך? ובכסף משנה שם תירץ "ואינו אומר נוסחא משושבת נזדמנה להרב המגיד בדברי רבינו. שבנוסחא שלנו בספרי רבינו אין כתוב כן" היינו שהיתה נוסחא לפני ה"ה שאומר עננו במנחה. ובתשובות הרמב"ם החדשות סי' ק"ס מובא שנשאלה שאלה זו על הרמב"ם עצמו על ידי תלמידיו שראינו בדברי הרב שצריך "לומר ענינו במנחה ערב הצום מקבלה. איך יאמר ביום צום התענית הזה?" וענה להם הרמב"ם עצמו "התשובה. אמירת ענינו ערב הצום, אף כי אינו צום, אין תמה בה, לפי שערב היום של כל יום הוא התחלת היום שאחריו להתחיל בתפלות. ולכן מותר להתפלל ערבית של שבת בערב שבת ומעריב של מוצאי שבת בשבת ומבדיל, כמו שבארנו במקומו". הרי שהוא מסכים לנוסחא

קול צופיך

מרת הראשון לציון הרה"ג המקובל הא-לקי
הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

פנחס - תשנ"ט - מאת מרת הראשון לציון הרה"ג מרדכי אליהו זצוק"ל

וברמ"א שם: "מיהו עוברות ומיניקות שמצטרות הרבה, אין להתענות הגהות מיימוני והמגיד פ"ה; ואפילו אין מצטרות, אין מחויבות להתענות אלא שנהגו להחמיר. ובשו"ע סי' תקנ"ד סעי' ה' כתוב על מעוברות ומיניקות שבג' צומות פטורות ואעפ"כ לא תאכלה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד". ומעוברות הן רק אחרי שלושה חודשים שהוכר עוברן ולא מיד אחרי בדיקת הדם. ומיניקות זה כל זמן שמיניקות ממש ולא כל עשרים וארבע חודש. ובכל מקרה אם הן חלשות מאוד דינן כמו כל חולות ופטורות מלצום. ולדעת המג"א סי' תק"ו ס"ק ב' אם מצטרות אסור להן לצום. ילדים עד שלוש עשרה לא יצמו. וכן חולים. לא תיקנו להם. וכתב ה"מגן אברהם" שאסור לילדים לצום אלא ימלטו להם באוכל בילד שמבין מה זה צום. מצטרות אסור לו לצום. שהרי נזיר מביא קרבן על שציער עצמו מן היין.

לא תענוגים כתוב בשו"ע סימן תקנ"ד בסעיף ה' "ואעפ"כ ראוי שלא להענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד". לא בשר גלילה ושוקלד. לא לשיעורים. אמנם לחולה אין צריך שיאכל לשיעורים אבל יאכל רק כדי קיומו. וילד קטן שלא צם, אומר כף החיים שרק לילד שמבין אסור להתענג. אבל ילד שלא מבין יכול לאכול כל מה שרוצה. ומי שלא צם כל היום יזכור שלעת"ל שמחתו תהיה חצויה שנאמר "שישו איתה משוש כל המאכלים עליה" - לפי האבל השמחה.

תיקון חצות

בימי בין המצרים טוב לומר "תיקון חצות" "תיקון רחל" בחצות היום שהוא בערך 30:12- בעהרים. ועדיף לומר "תיקון חצות" כשהוא יושב על בגד שפרוס על הרצפה. אבל אם אי אפשר לו לשבת על הרצפה - ישב על הכסא. ואם יכול לומר "תיקון חצות" גם באמצע הלילה תבוא עליו ברכה ועל זה נאמר "קול צופיך נשאו קול" - המצפים לגאולה "יחדיו ירגנו".

שהחיינו

לדעת האר"י ושו"ע בימי "בין המצרים" לא מברכים "שהחיינו" אפילו בשבת כיון שימים אלו ימי צער הם ולכן אין מברכים על "הזמן הזה". לדעת הט"ז בשבת אומרים "שהחיינו". אשה מעוברת שראתה פרי חדש יש מחלוקת אם תברך. ולמסקנא תברך ותאכל בצער גדול. והאמת והשלום אהבו.

תשובה לשואלים

מזוזה

בשבע שער נשאלה שאלה על מזוזה שלא מוציאים מזוזות מהבית לבית אחר. ואמרנו שיכול לקחת מזוזה יקרה ולתת במקומה מזוזה פשוטה. שואל האו"ח הקדוש בספרו רש"י עמוד קט"ו בבית חדש למה הקבלן לא ישים מזוזות בבית, הרי יבואו מזיקים. ואנו מתרצים כי אע"פ שיכנסו הרי יברחו בהנחת המזוזה. ולמה לא נאמר כן גם בהסרת מזוזה הבית בבית ישן כשיבא הדיין יברחו המזיקין. ומתוך האור החיים שיש הבדל בין מקום שנמנעו להכנס הרבה זמן שאז הם נכנסים בכח לעומת מקום חדש. ויש חשש שלא יכון המתקין המזוזה או שלא יתקין מזוזה מיד בכניסתו. דייר חדש יכול לבקש כסף על המזוזות כיון שמשאירים כדי לא להזיק לדייר החדש, ולכן הרמ"א אומר חייב לשלם, ולמר"ן השו"ע טוב לשלם.

במנחה, מלבד שליח צבור שאומר שחרית כשמתפלל בקול רם. ולכאורה דעת השו"ע כרמב"ם שאומר גם בליל התענית ענו. ולא כדעת הבה"ג שאומר רק המנחה של הצום. ולמעשה לא כל הפוסקים כמר"ן אומרים ענו בערבית של ליל הצום. כף החיים כתב שאנחנו סוברים כמו הר"ז"ה. בלילה לא אומרים "ענו" כי אנחנו אוכלים ולכן לא אומרים "ענו". אבל בבוקר אומרים "ענו" כי לא אוכל אחר כך. ואם יארע לו אונס ויאכל עדן אינו שקרן בתפילתו כיון שאחרים גם כן צמים. חלק מהתימנים וחלק מאנשי גירבא נהגו כדעת הרמב"ם ממש ואומרים "ענו" גם בלילה. ואע"פ שאח"כ הולכים לאכול. בתשעה באב נהגו רוב הספרדים לומר "ענו" גם בליל תענית וגם בשחרית ובמנחה.

מי שקם לפני עלות השחר ב"ז בתמוז

כתוב בגמרא במסכת תענית שאדם שקיבל עליו תענית יחיד או בתענית ציבור חוץ מכיפור ות"ב אם ישן בלילה לא יכול לאכול ולשתות אפילו לפני עמוד השחר. וכך כתוב שם תענית דף יב עמוד א "תנו רבנן: עד מתי אוכל ושותה - עד שיעלה עמוד השחר, דברי רבוי אמר רבא: לא שנו אלא כשלא ישן, אבל ישן - אינו אוכל. איתביה אביי: ישן ועמד הרי זה אוכל! - התם במתנמנם. היכי דמי מתנמנם? - אמר רב אשי: נים ולא נים, תיר ולא תיר, דקרו ליה ועני, ולא ידע אהדורי סברא, וכי מדכרי ליה - מדכר.

ובתוספות שם מביא "ויבירושלמי מפורש גבי הך ברייתא: עד כמה אוכל ושותה? עד קרות הגבר. והוא הדין עד שיעלה עמוד השחר. ובמה דברים אמורים? שהתנה. אבל לא התנה וישן - אינו יכול לאכול". והסביר הגאון והרמב"ן. שהסיבה לכך היא שלמעשה הצום מתחיל מהלילה כמו כל שבת או יום טוב, אך שהקלו על האדם לצום מהבוקר. ואם אדם ישן הרי זה כאילו קיבל עליו את הצום. אבל אם עשה תנאי - הרי שלא קיבל הצום. ברמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכה ח כתוב "וכל תענית שאוכלין בה בלילה בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא ישן אבל אם ישן אינו חוזר ואוכל". וכתב הרב המגיד שמשמע מכאן שלפי הרמב"ם תנאי אינו מועיל שלא כמו הירושלמי. וכן משמע בדברי הר"ף. וסיים "ויש להחמיר" היינו שלא מועיל תנאי וכתב עליו הב"ח שהרב המגיד יחיד הוא וכל הפוסקים סוברים כמו הירושלמי. ובזה פרשת ויקהל כתוב שלא רק בתענית אלא בכל יום ויום כל מי שקם בבוקר מוקדם אפילו באמצע הלילה לא יאכל עד אחרי התפילה. אעפ"כ כתב הב"ח בפרשת פנחס א': "מי שלא ישן בליל ערב ר"ה יכול לאכול עד עמוד השחר, אבל מי שישן לא יאכל אחר שינה, ורק משקה של קהו"א מותר קודם עמוד השחר". ומאחר ולפי הקבלה זה חמור מאוד עיין לברכ"י וכה"ח בסי' פ"ט ע"כ אפילו אם עשה תנאי לאכול אסור ולשתות מותר א"כ הוא אנוס ולא יכל לצום מבלי לאכול לפני ע"ה. ובשולחן ערוך סימן תקסד סעיף א: "כל תענית שאוכלים בו בלילה, בין צבור בין יחיד, הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר, והוא שלא ישן שינת קבע טור, אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה, א"כ התנה לאכול או לשתות". והרמ"א כתב שם: "ויש אומרים דבשתייה אין צריך תנאי, דמסתמא דעתו של אדם לשתיה אחר השינה, והוי כאילו התנה". אמנם בב"י חולק ואומר שצריך גם בשתייה. ובמשנה ברורה סימן תקסד ס"ק ו' "כתבו האחרונים דלכתחלה ראוי להחמיר ולהתנות אף לשתיה כדעת המחבר אכן אם רגיל לשתות אחר השינה א"צ להתנות".

מי חייב בתענית?

בשולחן ערוך סימן תקנ"ד סעיף א: "הכל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר".

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

